

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/132/109/93

PREFERENCJE POLITYCZNE SPOŁECZEŃSTWA TRZY TYGODNIE PRZED WYBORAMI

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, WRZESIEŃ 1993

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Zgodnie z ordynacją wyborczą do Sejmu zabronione jest podawanie informacji o wynikach sondaży, dotyczących preferencji wyborczych, na dwanaście dni przed głosowaniem. W związku z tym po raz ostatni w okresie przedwyborczym prezentujemy dane o wielkości społecznego poparcia dla partii politycznych, uzyskane w sondażu CBOS¹ trzy tygodnie przed wyborami. Jest to opis "wyborczego stanu posiadania" partii politycznych przed rozpoczęciem decydującej fazy obecnej kampanii.

Używając języka sportowego można powiedzieć, że są to wyniki dotyczące sytuacji w peletonie na kilkanaście kilometrów przed metą. Przewidywania zwycięzcy wyścigu na podstawie informacji o tym, kto w tym momencie prowadzi, muszą być bardzo ostrożne. Można natomiast opisać, w jakim stopniu wyborcy głównych partii politycznych pewni są swojego wyboru oraz jak dalece mogą być podatni na perswazyjne treści kampanii wyborczej. Przyjrzymy się również niemałej grupie badanych deklarujących absencję wyborczą. Ich decyzja może się zmienić, warto więc spróbować rozpoznać również preferencje "milczącej większości".

Przed nami decydujący moment kampanii wyborczej. Partie polityczne nie ukazały jeszcze w pełni swoich mocnych stron - atrakcyjnych programów i budzących zaufanie liderów. W kształtowaniu wyborczego *image'u* będą im pomagać wyspecjalizowane agencje reklamowe,

¹ Badanie "Sprawy Polski i Polaków" (10) przeprowadzono w dniach 27-29 sierpnia 1993 r. na 1104-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców kraju.

których zadaniem jest opracowanie najbardziej skutecznych przekazów perswazyjnych. Efektem tego może być pojawienie się w kampanii wielu nowych wątków i wydarzeń politycznych. Nie wolno nie doceniać ich oddziaływania na stan społecznych emocji. Nie wiadomo też, w jakim stopniu główne instytucje publiczne - prezydent, rząd, Kościół - zachowają neutralność wobec partyjnych zmagani.

Zanim przejdziemy do omówienia wyników, przedstawimy jeszcze parę uwag metodologicznych.

- ▶ Badanym deklarującym udział w wyborach przedstawiono listę obejmującą wszystkie najważniejsze komitety wyborcze. Ich kolejność na liście odpowiada numerom list wyborczych. Ponadto przy nazwie każdego komitetu umieszczono nazwisko lidera, a w przypadku koalicji - nazwy partii wchodzące w jej skład i nazwiska ich liderów.

- ▶ Prezentowany pomiar preferencji wyborczych jest dokonywany z dokładnością do 3%.
- ▶ Analizy dotyczące elektoratów partii politycznych, zwłaszcza tych, które uzyskują niewielkie poparcie, należy traktować z bardzo dużą ostrożnością. Przy tak małych liczebnościach wnioskowanie statystyczne może okazać się zawodne. Celem tych analiz jest bardziej uchwycenie ogólnych tendencji, niż przedstawienie szczegółowego rozkładu opinii.

Frekwencja wyborcza

W porównaniu z połową sierpnia nieznacznie zwiększyła się liczba osób zainteresowanych wyborami. Nieznacznie wzrosła również wielkość deklarowanej frekwencji -44% respondentów zapowiada swój pewny udział w wyborach, a dalszych 21% - prawdopodobny. Na podstawie tych danych szacujemy frekwencję wyborczą na 50%. Jest więc ona nieco wyższa niż w wyborach przed dwoma laty (tab. 1, 2). Również zdaniem badanych frekwencja wyborcza wyniesie 50%.

Tabela 1

Zbliża się termin wyborów do Sejmu, które odbędą się 19 września bieżącego roku. Czy Pana(ią) osobiście wybory parlamentarne:	Rozkład procentowy odpowiedzi respondentów (wg terminów badań)				
	11-14 VI '93	25-28 VI '93	7-12 VII '93	12-17 VIII '93	27-29 VIII '93
- bardzo interesują	17	15	13	13	12
- raczej interesują	42	41	37	39	43
- raczej nie interesują	23	24	25	28	26
- zupełnie nie interesują	18	19	25	20	19

Tabela 2

Czy zamierza Pan(i) uczestniczyć w wyborach?	Rozkład procentowy odpowiedzi respondentów (wg terminów badań)				
	11-14 VI'93	25-28 VI'93	7-12 VII'93	12-17 VIII'93	27-29 VIII'93
Na pewno tak	40	42	38	40	44
Chyba tak	24	19	20	20	21
Nie wiem	17	17	19	15	15
Chyba nie	8	8	6	9	8
Na pewno nie	12	14	17	16	12
Szacowana frekwencja	52	50	45	46	50

W ostatnich dwóch tygodniach nie nastąpiły znaczące zmiany wielkości poparcia dla partii politycznych (tab. 3). Mimo że do dnia wyborów jest coraz bliżej, jedna piąta deklarujących w nich udział nie ma jasno określonych preferencji. Postawa osób niezdecydowanych może w znacznym stopniu wpłynąć na końcowy efekt wyborów. Na pierwsze miejsce wysunął się Sojusz Lewicy Demokratycznej, wyprzedzając PSL oraz UD. Różnice między tymi ugrupowaniami pozostają w granicach błędu statystycznego

Tabela 3

w procentach

Ugrupowania polityczne	Deklarowane poparcie wyborcze wg terminów badań (1993 r.)								
	III	IV	V	11-14 VI	18-21 VI	9-12 VII	12-17 VIII	27-29 VIII	
SdRP	10	12	12	12	SLD 9	SLD 10	SLD 14	SLD 15	
PSL	14	14	12	10	13	12	16	13	
UD	19	16	13	16	14	13	13	12	
BBWR	-	-	-	-	10	11	6	6	
UP	7	6	8	7	4	5	6	6	
NSZZ "S"	7	7	8	8	8	6	4	5	
Partia "X"	3	5	5	1	3	3	3	5	
KPN	5	5	6	6	7	6	5	3	
ZChN	5	5	3	3	część ChLN	ZChN 4	"Ojczy- zna" 3	3	
PK	0.2	0.3	1	1	KP 2	KP 1			
SLCh	1	1	1	0.3					
PChD	0.4	1	2	0.1					
KLD	7	6	9	4	4	4	2	3	
ZR "Samoobrona"	2	2	1	1	1	2	1	2	
PL	2	2	3	3	część ChLN 1	PL 2	1	2	
RdR	4	3	3	4		RdR 2	KdR 2	1	
UPR	-	1	2	1	0.4	1	1	1	
PC	1	1	1	1	ZP 3	ZP 2	PC (ZP) 0.4	PC (ZP) 0.5	
Trudno powiedzieć				18	20	17	23	20	

W dość znacznej odległości za trójką liderów znajdują się: Bezpartyjny Blok Wspierania

Reform, Unia Pracy, NSZZ "Solidarność" oraz Partia "X". Spośród tych ugrupowań notowania dwóch pierwszych wykazują tendencje do stabilizacji na poziomie minimalnie przekraczającym pięcioprocentowy zaporowy próg ordynacji. Gdyby uzyskały one w wyborach takie poparcie jak w sondażu - nie uczestniczyłyby w podziale mandatów z listy krajowej. Uprawnione do tego są bowiem te komitety wyborcze, na które głosowało co najmniej 7% wyborców.

Gdyby wyniki wyborów pokrywały się z wynikami naszego sondażu, do Sejmu weszłyby również NSZZ "Solidarność" oraz Partia "X", która po włączeniu się w kampanię wyborczą swojego lidera zaczyna odzyskiwać utracone wcześniej poparcie. Trzeba jednak pamiętać, że ugrupowanie to należy do najsilniej krytykowanych w środkach masowego przekazu, co oznacza, że część jego wyborców może nie chcieć przyznawać się do zamiaru głosowania na nie. Faktyczne poparcie dla partii Stanisława Tymińskiego może więc być większe. Z drugiej jednak strony warto zauważyć, że istnieje obecnie inne ugrupowanie odwołujące się do najbardziej niezadowolonego elektoratu - ZZR "Samoobrona". Także jej wyborcy mogą nie chcieć ujawniać swoich preferencji.

Po raz pierwszy w tym roku KPN uzyskała mniej niż 5% głosów. Należy zwrócić uwagę, że od kilku miesięcy notowania tej partii miały tendencję spadkową.

Katolicki Komitet Wyborczy "Ojczyzna" - jedyna koalicja, która by znaleźć się w parlamencie musi uzyskać poparcie 8% elektoratu - w omawianym sondażu uzyskał 3% wskazań. Jest to nadal mniej niż zdobywały łącznie przed półtora miesiącem tworzące go: Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe i Konwencja Polska. Powtarza się więc obserwowane wcześniej zjawisko utraty części elektoratu na skutek zawarcia koalicji. Przypomnijmy jednak, że grupy społeczne, z których rekrutują się potencjalni wyborcy "Ojczyzny", należą do tych, które najpóźniej podejmują decyzje wyborcze. Przed dwoma laty większość wyborców ZChN zdecydowała się głosować na tę partię w ciągu ostatnich dwóch tygodni przed wyborami. Nie jest wykluczone, że i w tym roku, w ostatnich dniach kampanii wyborczej, KKW "Ojczyzna" znacznie zwiększy swój stan posiadania.

Nadal bardzo nisko notowany jest Kongres Liberalno-Demokratyczny. Dynamiczna

kampania wyborcza Kongresu, która w ostatnim okresie traci impet, przenosi się powoli do sądowych. Może to jeszcze bardziej zniechęcić część jego elektoratu. Jednak wystarczy, że partia ta uzyska jeszcze 2% głosów i znajdzie się w parlamencie.

Minimalne poparcie zdobyła także Koalicja dla Rzeczypospolitej i Porozumienie Centrum. Przyczyny tego stanu rzeczy można szukać w nieudanych negocjacjach koalicyjnych. Ponieważ nie ma znaczących różnic interesów reprezentowanych przez te partie, znaczących różnic celów, do których dążą, ani też poważnych różnic poglądów politycznych ich przywódców - oddzielny marsz do wyborów bliźniaczych ugrupowań centroprawicy jest trudny do zrozumienia dla ich potencjalnego elektoratu. Być może w kampanii wyborczej uda się im zatrzeć to negatywne wrażenie i odzyskać zaufanie wyborców.

Jest to tym bardziej prawdopodobne, że niezdecydowani, którzy stanowią obecnie 20% deklarujących udział w wyborach, to w większości właśnie sympatycy partii prawicowych. Oznacza to, że po prawej stronie sceny politycznej można oczekiwać największych zmian preferencji i nawet partie uzyskujące obecnie niewielkie poparcie mogą przekonać do siebie niezdecydowanych i odnieść sukces wyborczy.

Partie drugiej preferencji

Badani o wyraźnych preferencjach wyborczych odpowiedzieli następnie na pytanie, jak zachowaliby się w wyborach, gdyby mieli jeszcze jeden głos do swojej dyspozycji. Ponad 20% ankietowanych tej grupy nie ma partii drugiego wyboru, 12% badanych nie oddałoby swojego drugiego głosu na żadną partię, a co dziesiąty nie wiedziałby, co zrobić w takiej sytuacji.

Tabela 4 w procentach

Partie drugiej preferencji	Wskazania respondentów
1. PC	1
2. KKW "Ojczyzna"	3
3. PSL-PL	7
4. KPN	3
5. SLD	4
6. PSL	11
7. KLD	8
8. NSZZ "Solidarność"	6
9. UD	10
10. BBWR	5
11. UP	9
12. UPR	2
15. KdR	2
17. Partia "X"	4
19. "Samoobrona"	3

Okazuje się, że znacznie wyżej w rankingu partii drugiej preferencji niż to ma miejsce przy pierwszym wyborze plasują się trzy partie: PSL-PL, KLD oraz UP. PSL-PL jest partią drugiej preferencji przede wszystkim dla wyborców PSL (45%). Na KLD w drugiej kolejności głosowaliby wyborcy UD (55%) oraz BBWR (15%). UP zaś ma swoich zwolenników wśród wyborców SLD (39%) oraz UD (20%). Partie drugiej preferencji są więc partiami, które reprezentują ten sam elektorat, mają podobny program jak partia pierwszego wyboru. Wydaje się, że politycy PL, KLD i UP będą musieli szukać poparcia dla swoich ugrupowań właśnie wśród sympatyków partii stojących najbliżej programowo. Warto zwrócić uwagę na wyraźnie mniejszy odsetek wskazań na SLD. Jest to partia, której w małym stopniu może udać się zdobyć głosy zwolenników innych partii.

Elektoraty głównych partii.

Stopień determinacji i podatność na perswazję

Zmiany poparcia wyborczego będą wynikały nie tylko z pozyskiwania przez partie osób nie mających jeszcze sprecyzowanych preferencji, ale też z przejmowania przez nie głosów wyborców popierających dotychczas inne ugrupowania. O możliwej skali tego zjawiska świadczy fakt, że zaledwie nieco ponad połowa respondentów zamierzających głosować na poszczególne komitety wyborcze jest obecnie całkowicie zdecydowana w swoim wyborze (tab. 5). Ostatnie dwa tygodnie kampanii przyczyniły się do 6% wzrostu odsetka zdecydowanych. Co czwarty ankietowany stwierdza, że "jeszcze się zastanawia", a więc zmiana przez niego preferencji jest wysoce prawdopodobna.

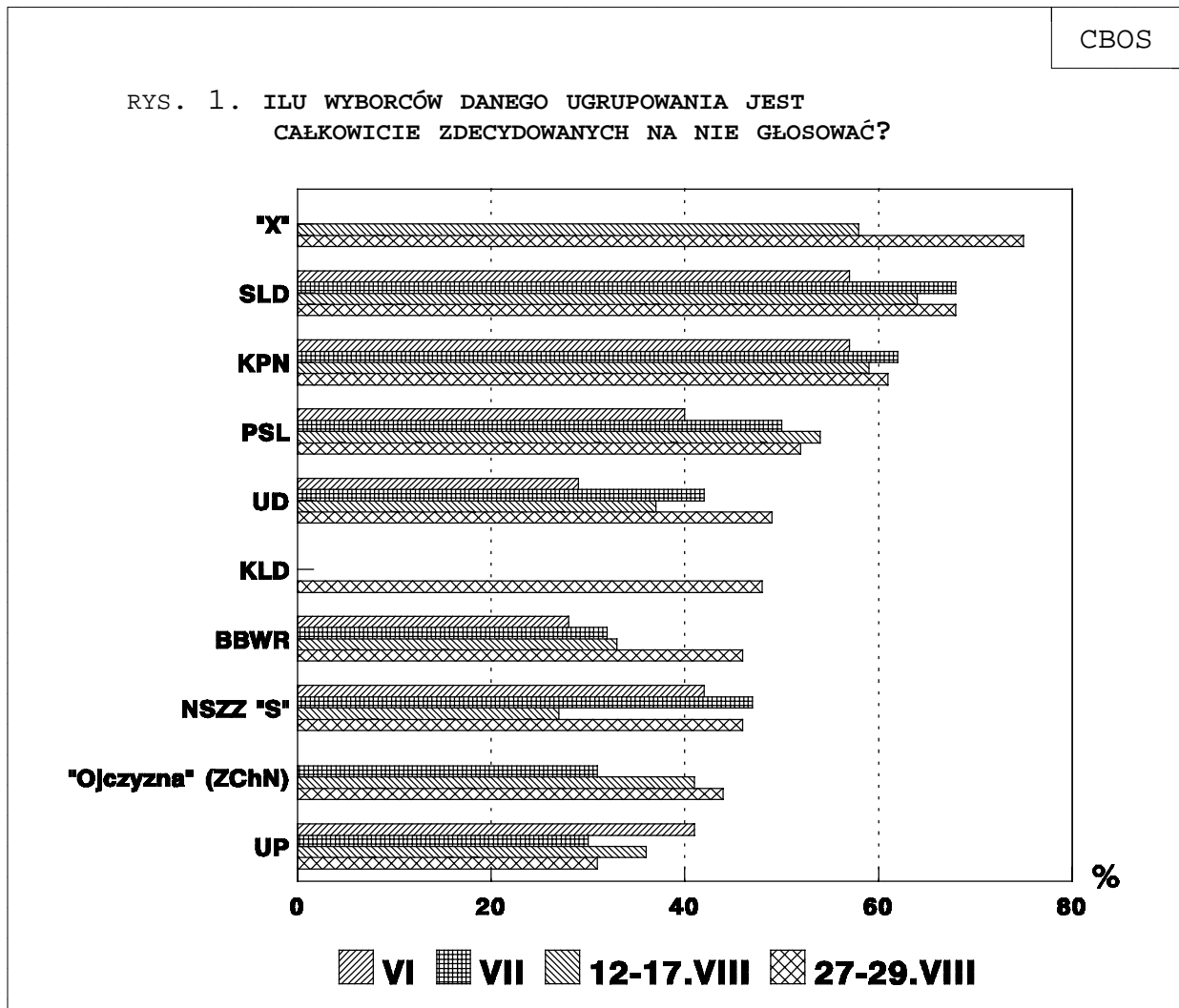
Tabela 5

w procentach

Czy jest Pan(i) całkowicie zdecydowany(a), prawie zdecydowany(a) czy też jeszcze się Pan(i) zastanawia, czy głosować na tę partię?	Wskazania respondentów wg terminów badań (1993 r.)			
	25-28 VI	7-12 VII	12-17 VIII	27-29 VIII
Całkowicie zdecydowany(a)	39	45	47	52
Prawie zdecydowany(a)	26	26	29	26
Jeszcze się zastanawiam	35	29	25	22

Najbardziej zdecydowane w swoim wyborze są osoby popierające Partię "X" i Sojusz Lewicy Demokratycznej, a w nieco mniejszym stopniu - Konfederację Polski Niepodległej i Polskie Stronnictwo Ludowe (rys. 1). Utrata przez te ugrupowania znacznej części elektoratu jest więc mało prawdopodobna.

Spośród najsilniejszych ugrupowań najmniej zdecydowani są potencjalni wyborcy NSZZ "Solidarność", BBWR, Unii Pracy i Unii Demokratycznej.

Przyjrzyjmy się teraz innym faktom świadczącym o sile zadeklarowanej przez wyborców decyzji. Dla osób głęboko zdecydowanych w swojej decyzji wyborczej istotne jest, która partia zwycięży w wyborach.

Tabela 6

w procentach

Ugrupowania polityczne	Czy dla ludzi takich jak, Pan(i) jest ważne czy też nieważne, która partia wygra wybory?		
	ważne	nieważne	trudno powiedzieć
Ogółem	79	16	5
2. KKW "Ojczyzna"	100	0	0
4. KPN	85	15	0
5. SLD	93	6	1
6. PSL	87	12	1
7. KLD	87	8	5
8. NSZZ "Solidarność"	83	17	0
9. UD	88	9	4
10. BBWR	81	19	0
11. UP	65	33	2
17. Partia "X"	83	8	8

Kwestia zwycięzcy w wyborach jest najbardziej istotna dla nielicznej na razie grupy wyborców "Ojczyzny". Wśród elektoratu dużych partii sprawa ta jest istotna przede wszystkim dla zwolenników SLD oraz UD i PSL. Wyraźnie mniejszą wagę przywiązują do tego zwolennicy UP.

O sile postanowienia wspierania danej partii świadczy również jeden z podstawowych motywów wszelkich wyborów: czy jest to wynik aprobaty tej właśnie partii czy też dezaprobaty wszelkich innych.

Tabela 7

w procentach

Ugrupowania polityczne	Czy zamierza Pan(i) głosować na tę właśnie partię raczej dlatego, że :		
	podoba mi się ta partia	nie podobają mi się inne partie	trudno powiedzieć
Ogółem	70	25	5
2. KKW "Ojczyzna"	70	30	0
4. KPN	76	21	3
5. SLD	65	30	5
6. PSL	74	20	5
7. KLD	100	0	0
8. NSZZ "Solidarność"	61	31	8
9. UD	70	28	2
10. BBWR	61	34	5
11. UP	70	23	8
17. Partia "X"	76	21	3

Zdeklarowani sympatycy KLD są najbardziej zauroczeni swoją partią. Również wyborcy KPN nieco częściej niż zwolennicy pozostałych partii kierują się motywacją sympatii do "swojej" partii. Interesujące jednak jest to, że wyborcy SLD, którzy deklarują wysoki stopień zdecydowania, rzadziej od pozostałych wyborców dużych partii kierują się szczególnym upodobaniem do swego ugrupowania. Motyw niechęci do innych partii kieruje również w znacznej mierze zwolennikami ugrupowań nie będących partiami *sensu stricto*: BBWR i "Solidarności".

Inny czynnik, pokazujący stopień wierności danej partii, to zachowanie wyborców w sytuacji gdy jest prawdopodobne, że ich partia nie wejdzie do Sejmu. Niektórzy wyborcy obawiając się, że ich partia nie przekroczy bariery pięciu procent i w konsekwencji ich głos

"zmarnuje się", mogą przenosić swoje poparcie na ugrupowania silniejsze. Kwestia ta była również przedmiotem sondażu sprzed dwóch tygodni. Wtedy pytaliśmy o zachowanie wyborców w sytuacji, gdyby wyniki badań wskazywały, iż dana partia może nie uzyskać 5% głosów, obecnie pytanie to zadaliśmy bardziej ogólnie². Wyniki nie różnią się zasadniczo, choć więcej badanych informuje o możliwej zmianie swoich preferencji. Niemal dwie trzecie ankietowanych mających już sprecyzowane preferencje wyborcze nie zmieniłyby swojej decyzji. Pozostali poparliby inną partię (wzrost o 11%), nie wzięliby udziału w wyborach lub nie mają zdania na ten temat.

Gdyby dowiedział(a) się Pan(i), że według wyników sondaży, ankiet, badań przedwyborczych partia, na którą zamierza Pan(i) głosować, może nie uzyskać 5% głosów, a tym samym nie wejść do Sejmu, to czy:

	<u>12-17</u> <u>sierpnia</u>	<u>27-29</u> <u>sierpnia</u>
- nadal głosował(a)by Pan(i) na tę partię	66%	63%
- poparł(a)by Pan(i) inną partię	18%	29%
- nie wziął(ęła)by Pan(i) udziału w wyborach	8%	5%
Trudno powiedzieć	7%	3%
	N=637	N=570

Tak więc zjawisko wycofywania poparcia udzielanego partiom najsłabszym nie będzie masowe, ale na tyle duże, by znacznie utrudnić tym ugrupowaniom wzmocnienie swojej pozycji w ostatnich tygodniach kampanii.

Najbardziej wierni swojej partii są wyborcy UD i SLD. Trzeba jednak przyznać, że niewiele wskazuje na to, że mogli oni rozważać realnie możliwość, iż ich partia nie wejdzie do Sejmu. W innej sytuacji są sympatycy małych partii balansujących wokół granicy 5% głosów.

² Pytanie brzmiało: "Gdyby sądził(a) Pan(i), że partia lub organizacja, na którą zamierza Pan(i) głosować, nie ma szansy wejść do Sejmu, to jak wtedy głosował(a)by Pan(i)?"

Tabela 8

w procentach

Ugrupowania polityczne	Gdyby sądził(a) Pan(i), że partia lub organizacja, na którą zamierza Pan(i) głosować, nie ma szansy wejść do Sejmu, to jak wtedy głosował(a)by Pan(i)?			
	nadal na tę samą partię	na inną	nie wziąłbym udziału w wyborach	trudno powiedzieć
2. KKW "Ojczyzna"	69	18	14	0
4. KPN	67	33	0	0
5. SLD	71	21	4	3
6. PSL	66	26	6	2
7. KLD	53	47	0	0
8. NSZZ "Solidarność"	50	39	10	2
9. UD	72	24	2	3
10. BBWR	69	27	2	2
11. UP	47	37	8	7
17. Partia "X"	50	41	4	5
Ogółem	64	29	5	3

Najmniej pewni swojego wyboru w tej sytuacji są zwolennicy UP, "Solidarności", Partii "X" i KLD.

Dotychczas mówiliśmy o sile podjętego postanowienia, teraz zobaczymy, w jakim stopniu wyborcy różnych partii deklarują podatność na zmianę decyzji w wyniku kampanii wyborczej.

Tabela 9

w procentach

Ugrupowania polityczne	Czy wypowiedzi polityków w trakcie kampanii wyborczej mogą zmienić Pana(i) postanowienia dotyczące wyborów?		
	tak	nie	trudno powiedzieć
2. KKW "Ojczyzna"	35	50	15
4. KPN	21	71	8
5. SLD	21	73	6
6. PSL	24	70	6
7. KLD	51	49	0
8. NSZZ "Solidarność"	1	99	0
9. UD	29	65	6
10. BBWR	36	63	2
11. UP	27	64	9
17. Partia "X"	37	59	4
Ogółem	30	60	10

Najmniej podatni na perswazję polityków wydają się zwolennicy "Solidarności". Również wyborcy SLD i PSL w zdecydowanej większości nie są gotowi zmieniać swoich decyzji pod wpływem argumentacji polityków. Natomiast wyborcy KLD i "Ojczyzny" wydają się otwarci na perswazję.

Jeszcze innym czynnikiem, który może wpływać na zmianę decyzji wyborczej, jest przeświadczenie, że istnieje partia, która zdecydowanie ma największe szansę zwycięstwa w wyborach. Co trzeci z deklarujących udział w wyborach jest zdania, że zwycięży SLD. Na UD stawia 14% badanych tej grupy, a na PSL 9%. Nie potrafi przewidzieć zwycięzcy 21% ankietowanych. Tak więc świadomość prawdopodobnego zwycięstwa postkomunistycznej lewicy może być znaczącym elementem wpływającym na zachowania wyborców.

Co zrobi "milcząca większość"?

Część osób nie deklarujących udziału w wyborach prawdopodobnie zdecyduje się jednak wziąć w nich udział. Jak wyglądają preferencje wyborcze tej grupy?

Tabela 10 w procentach

Ugrupowania polityczne	Preferencje wyborcze wśród osób, które nie zadeklarowały udziału w wyborach
1. PC	2
2. KKW "Ojczyzna"	3
3. PSL-PL	1
4. KPN	5
5. SLD	6
6. PSL	8
7. KLD	2
8. NSZZ "Solidarność"	3
9. UD	6
10. BBWR	2
11. UP	3
12. UPR	1
15. KdR	1
17. Partia "X"	3
19. "Samoobrona"	1
Trudno powiedzieć	53

Oczywiście największą część badanych nie deklarujących udziału w wyborach stanowią osoby nie mające sprecyzowanych preferencji. Oznaczać to może, że ewentualny udział osób dotychczas nie wybierających się na wybory nie powinien istotnie wpłynąć na wielkość poparcia dla różnych ugrupowań. Podobnie jak deklarujący udział w wyborach "milcząca większość" jest również przekonana o zwycięstwie w wyborach SLD - 16% wskazań. Na UD wskazało 9% badanych tej grupy, a na PSL 8%. Oznacza to, że nastroje wyborcze tej części społeczeństwa nie odbiegają znacznie od nastrojów aktywnych wyborców.

Kto wygra wybory?

Jak powiedzieliśmy na wstępie, na pytanie, kto wygra wybory, nie da się udzielić pewnej odpowiedzi na obecnym etapie kampanii wyborczej. Spróbujmy jednak w tym miejscu zreasumować wpływ różnych czynników, mogących zadecydować o kształcie i przebiegu ostatecznej rozgrywki.

► Wydaje się, że dominującym elementem przedwyborczych nastrojów jest dość silnie wyrażane przekonanie o zwycięstwie postkomunistycznej lewicy (w ciągu ostatnich dwóch tygodni grupa badanych wyrażających takie opinie zwiększyła się o 9%). Jak to przekonanie może wpływać na wyborców? Z jednej strony część elektoratu na zasadzie mechanizmu "łączenia się ze zwycięzcą" może zdecydować się na poparcie tej partii. Z drugiej strony, choć wcześniejsze analizy pokazały, że elektorat SLD jest najbardziej pewny swojego wyboru, jednak część jego wyborców głosując na postkomunistów robi niejako na złość dotychczasowym solidarnościowym elitom władzy. Może to być motyw niewystarczający, by pozostać przy tym wyborze, gdy okaże się, że kampanię wyborczą zdominują wątki dotyczące komunistycznej przeszłości PRL, a SLD miałyby się przeistoczyć z partii opozycyjnej w partię rządzącą. Pojawienie się w kampanii tego rodzaju wątków jest wielce prawdopodobne. Za pierwsze oznaki tego można uznać wypowiedź wysokiego dostojnika Kościoła, budującego metaforyczną analogię między PZPR a NSDAP, oraz ujawnienie dokumentów komisji Susłowa o roli i postawie gen. Jaruzelskiego w roku 1981. Przypomnijmy o znaczącej roli mass mediów w negatywnej kampanii

wobec Tymińskiego w czasie wyborów prezydenckich w 1990 roku. Innym motywem skłaniającym do wycofania się z poparcia dla postkomunistycznej lewicy może być obawa, że zmiany wprowadzone w ciągu ostatnich czterech lat rządów solidarnościowych mogłyby zostać zmarnowane przy nagłym wzroście konsumpcji społecznej, co - jak się wydaje - obiecuje lewica.

- ▶ W poprzednich wyborach respondenci, którzy faktycznie głosowali na partie mające złą opinię w środkach masowego przekazu, często deklarowali, że będą popierać Unię Demokratyczną. Także i obecnie może wystąpić zjawisko zawyżania poparcia dla tego ugrupowania. Warto jednak zwrócić uwagę, że UD dopiero w minionym tygodniu rozpoczęła kampanię wyborczą. Jej głównym atutem jest ciesząca się dużym zaufaniem społecznym premier Hanna Suchocka. Jak pokazują doświadczenia poprzednich wyborów - premier i jego partia mogą liczyć na dodatkowe poparcie wyborców, którzy nie mają sprecyzowanych poglądów politycznych. Najlepszym dowodem na to był sukces Jana K. Bieleckiego i KLD.

- ▶ Wydaje się, że również obecnie KLD liczy na efekt, jakim będzie włączenie się lidera liberałów do kampanii w ostatniej fazie. Utrzymująca się popularność byłego premiera może przyciągnąć do Kongresu ludzi, dla których zalety osobiste liderów politycznych odgrywają istotną rolę.

- ▶ Niejasna jest sytuacja UP. Ma ona elektorat najmniej pewny swych decyzji. W przypadku UP sposób, w jaki poprowadzi swoją kampanię, ma decydujące znaczenie. Z jednej strony musi ona przekonać swoich potencjalnych zwolenników, z drugiej zaś ma duże szanse pozyskania nowych sił. Wydaje się, że przekonujący, rzeczowi, posługujący się racjonalną argumentacją liderzy UP, którym udaje się nie wchodzić w budzące negatywne emocje zjadliwe spory polityczne, mają duże szanse osiągnięcia sukcesu. Spróbują oni udowodnić, że nie tyle SLD, co UP jest realną opozycją wobec dotychczasowych solidarnościowych elit rządzących. Jeśli partii tej uda się tego dokonać, jej szanse wyborcze znacznie wzrosną.

- ▶ Osoby o niskim satusie społecznym i wykształceniu zwykle później niż pozostali podejmują decyzje wyborcze. W ostatnich tygodniach, a nawet dniach kampanii można więc liczyć się ze wzrostem poparcia dla ugrupowań odwołujących się do takiego elektoratu. W poprzednich wyborach wzrost ten nastąpił w przypadku Konfederacji Polski Niepodległej oraz Wyborczej Akcji Katolickiej. Obecnie oprócz tych dwóch partii może on dotyczyć również PC

i KdR. Podziały polityczne wśród partii prawicowych, jak na razie, skutkują odwróceniem się od nich ich elektoratu. Możliwe jest jednak, że któreś ugrupowanie z tej strony sceny politycznej odzyska utracone głosy i przejmie też potencjalnych wyborców konkurencyjnych komitetów.

▶ W sondażach przeprowadzanych przed poprzednimi wyborami niektórzy respondenci nie chcieli przyznawać się do zamiaru głosowania na ugrupowania i osoby mające "złą prasę". Dotyczyło to Stanisława Tymińskiego i Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Obecnie może to odnosić się też do ZZR "Samoobrona", Partii "X" oraz silnie antyprezydenckich - Porozumienia Centrum i Koalicji dla Rzeczypospolitej;

▶ Niewielki spadek poparcia wyborczego dla PSL może częściowo wynikać z dezorientacji badanych w momencie, gdy na liście partii ujrzeli dwie nazwy PSL. Przypomnijmy, że przy obu partiach chłopskich były umieszczone nazwiska liderów. W momencie oddawania głosu wyborcy PSL Waldemara Pawlaka powinni już jednak wiedzieć na pewno, na który PSL chcą oddać swój głos.

▶ Niejasna jest też przyszłość BBWR. Jego zwolennicy kierują się nieco częściej niż inni raczej niechęcią do innych partii niż sympatią do własnej. Są oni też w większej mierze otwarci na perswazję polityków. Nie wiadomo też, jak zachowa się Lech Wałęsa. Jego dotychczasowe zaangażowanie na rzecz BBWR przyniosło mu spadek społecznego zaufania. Nie zyskał też na tym sam BBWR. Wydaje się jednak, że bez poparcia prezydenta BBWR pozostawiony sam sobie nie ma zbyt wielu mocnych stron.

Opracował
Piotr STARZYŃSKI

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. bielsko-podlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy zamierza Pan(i) wziąć udział w wyborach?
(%)

	Tak	Nie wiem	Nie	Liczba osób
Ogółem	65	15	20	1103
Płeć				
Mężczyźni	71	13	16	487
Kobiety	61	17	23	615
Wiek				
do 24 lat	52	21	27	113
25-34	61	16	24	180
35-44	65	16	18	221
45-54	73	10	17	192
55-64	72	11	17	209
65 lat i więcej	64	17	19	187
Miejsce zamieszkania				
Wieś	58	17	25	410
Miasto do 20 tys.	70	12	17	129
od 21 do 100 tys.	70	17	13	200
101-500 tys.	71	10	19	196
501 tys. i więcej mieszk.	68	13	18	168
Region				
Północny	70	12	18	136
Zachodni	68	14	18	108
Środkowozachodni	69	15	16	159
Środkowy	64	17	19	217
Wschodni	58	15	27	123
Południowo-wschodni	67	16	17	179
Południowo-zachodni	63	14	23	181
Wykształcenie				
Podstawowe	59	14	27	427
Zasadnicze zawodowe	63	18	20	253
Średnie	72	15	14	322
Wyższe	80	12	8	101
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	87	6	7	73
Prac. umysł. niż. szczebla	75	13	12	93
Pracownicy fiz. - umysł.	62	24	14	56
Robotnicy wykwalifikowani	70	13	17	85
Robotnicy niewykwalifik.	66	20	14	68
Rolnicy	65	17	18	93
Prywatni przedsiębiorcy	62	21	17	47
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	66	13	21	382
Uczniowie i studenci	59	13	29	40
Bezrobotni	56	15	29	81
Gospodynie domowe i inni	44	23	33	80
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 500 tys. zł	49	25	26	86
500 tys. - 999 tys.	59	16	25	251
1000 tys. - 1499 tys.	60	19	21	313
1500 tys. - 1999 tys.	71	12	17	175
2000 tys. i powyżej	80	10	10	247
Ocena własnych war. mater.				
Złe	60	16	23	613
Średnie	71	14	15	384
Dobre	74	10	16	103
Zainteresowanie polityką				
Duże	95	2	3	102
Średnie	83	7	10	427
Małe lub żadne	47	23	30	571
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	56	24	19	61
Raz w tygodniu	67	15	19	634
Kilka razy w roku	63	15	22	302
W ogóle nie uczestniczy	72	9	19	103
Poglądy polityczne				
Lewica	76	8	16	228
Centrum	69	16	15	299
Prawica	75	13	11	247
Trudno powiedzieć	48	18	34	322

Tabela 2. Deklarowane poparcie wyborcze

(%)

	"Ojczyzna"	KPN	SLD	PSL	KLD	NSZZ "S"	UD	BBWR
Ogółem	3	3	15	13	3	5	12	6
Płeć								
Mężczyźni	3	3	18	15	4	5	13	5
Kobiety	4	3	13	11	2	5	12	6
Wiek								
do 24 lat	2	2	10	13	2	6	23	3
25-34	2	2	15	10	6	5	20	3
35-44	1	4	13	11	6	5	9	9
45-54	6	1	21	11	2	9	7	5
55-64	2	4	15	16	1	3	11	5
65 lat i więcej	7	3	14	14	1	3	10	6
Miejsce zamieszkania								
Wieś	4	3	7	29	0	4	5	4
Miasto do 20 tys.	4	2	24	5	5	4	13	2
od 21 do 100 tys.	2	3	14	6	3	6	16	9
101-500 tys.	4	4	23	5	3	4	17	7
501 tys.i więcej mieszk.	3	2	17	4	8	10	15	5
Region								
Północny	1	1	14	12	5	9	10	9
Zachodni	3	4	16	10	0	1	17	2
Środkowo-zachodni	4	3	20	21	1	2	13	2
Środkowy	2	1	13	7	8	8	12	5
Wschodni	1	4	17	21	0	3	9	4
Południowo-wschodni	7	3	10	15	2	3	10	5
Południowo-zachodni	4	5	19	6	3	8	15	9
Wykształcenie								
Podstawowe	3	3	14	18	0	3	5	6
Zasadnicze zawodowe	3	3	12	15	1	10	8	5
Średnie	3	3	17	9	5	6	16	6
Wyższe	5	0	20	1	11	2	33	3
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	6	2	11	3	10	5	38	1
Prac.umysł.niż.szczębla	0	1	18	12	9	4	11	3
Pracownicy fiz.- umysł.	0	3	23	8	4	1	12	0
Robotnicy wykwalifikowani	0	5	13	13	0	14	8	7
Robotnicy niewykwalifik.	5	2	20	17	0	3	1	3
Rolnicy	0	4	3	39	0	4	0	5
Prywatni przedsiębiorcy	2	0	23	2	3	4	18	15
Bierni zawodowo								
Renciści i emeryci	5	4	17	14	2	4	10	7
Uczniowie i studenci	6	0	13	11	6	0	40	0
Bezrobotni	2	0	9	1	0	16	10	4
Gospodynie domowe i inni	10	3	24	4	4	4	4	10
Dochody na jedną osobę								
Poniżej 500 tys.zł	0	2	7	17	1	13	3	2
500 tys. - 999 tys.	4	2	12	17	0	7	7	2
1000 tys. - 1499 tys.	5	2	15	17	1	8	7	7
1500 tys. - 1999 tys.	1	3	23	6	4	2	16	6
2000 tys. i powyżej	4	4	15	8	6	3	22	7
Ocena własnych war. mater.								
Złe	3	3	13	15	3	6	9	4
Średnie	4	2	18	11	3	5	13	6
Dobre	5	6	16	8	3	2	23	10
Zainteresowanie polityką								
Duże	3	2	24	6	8	1	18	4
Średnie	4	3	16	13	4	7	14	6
Małe lub żadne	3	2	11	15	0	5	7	6
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	30	0	11	1	4	3	2	10
Raz w tygodniu	3	3	10	15	2	6	13	5
Kilka razy w roku	1	2	22	13	5	4	12	6
W ogóle nie uczestniczy	0	6	31	6	4	4	15	4
Poglądy polityczne								
Lewica	2	1	44	11	0	5	6	1
Centrum	1	3	10	15	4	4	15	10
Prawica	8	6	2	9	7	10	20	6
Trudno powiedzieć	3	2	7	17	0	1	5	4

Tabela 2. (cd.) Deklarowane poparcie wyborcze
(%)

	UP	" X "	Inne	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	6	5	7	21	721
Płeć					
Mężczyźni	6	5	8	15	347
Kobiety	7	4	7	27	373
Wiek					
do 24 lat	3	13	6	17	58
25-34	6	9	13	10	109
35-44	9	7	11	15	144
45-54	8	1	7	21	139
55-64	5	3	5	28	151
65 lat i więcej	6	2	2	31	120
Miejsce zamieszkania					
Wieś	3	5	10	27	236
Miasto do 20 tys.	4	13	7	16	91
od 21 do 100 tys.	10	6	5	21	140
101-500 tys.	6	2	6	19	139
501 tys.i więcej mieszk.	12	0	8	17	115
Region					
Północny	3	5	10	22	95
Zachodni	9	7	11	22	73
Środkowozachodni	6	9	10	10	109
Środkowy	16	2	5	20	139
Wschodni	2	10	8	20	71
Południowo-wschodni	4	2	6	33	120
Południowo-zachodni	2	3	6	20	114
Wykształcenie					
Podstawowe	3	5	5	32	251
Zasadnicze zawodowe	5	9	8	21	158
Średnie	9	3	10	14	231
Wyższe	11	1	6	7	81
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	13	0	6	5	64
Prac. umysł. niż. szczebla	11	0	9	22	70
Pracownicy fiz. - umysł.	11	12	4	23	34
Robotnicy wykwalifikowani	3	6	10	21	60
Robotnicy niewykwalifik.	1	12	10	26	45
Rolnicy	6	2	17	20	61
Prywatni przedsiębiorcy	4	0	16	12	29
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	7	2	4	26	253
Uczniowie i studenci	0	8	9	7	24
Bezrobotni	3	27	8	19	45
Gospodynie domowe i inni	5	3	3	27	36
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 500 tys.zł	19	17	7	13	42
500 tys. - 999 tys.	4	7	9	30	148
1000 tys. - 1499 tys.	6	7	6	19	188
1500 tys. - 1999 tys.	7	2	10	20	125
2000 tys. i powyżej	6	1	7	17	197
Ocena własnych war. mater.					
Złe	9	7	7	21	369
Średnie	5	3	7	23	273
Dobre	1	0	8	16	77
Zainteresowanie polityką					
Duże	7	9	7	12	97
Średnie	7	4	9	15	354
Małe lub żadne	6	5	6	32	268
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	3	0	7	30	34
Raz w tygodniu	5	4	8	25	422
Kilka razy w roku	9	6	7	14	191
W ogóle nie uczestniczy	8	9	4	9	74
Poglądy polityczne					
Lewica	11	6	5	8	172
Centrum	8	5	8	18	206
Prawica	2	3	13	15	186
Trudno powiedzieć	4	5	4	46	155